

herzieners van het marxisme als Robert Michels, Oswald Mosley, Georges Sorel en Maurice Déat. Hun 'geloof' in het marxistisch socialisme gaat teloor door de nationalistische roes tijdens de Eerste Wereldoorlog, ervaringen in de loopgraven en het gebleken onvermogen van het proletariaat het kapitalisme te overwinnen. Daarbij spelen persoonlijk-psychologische factoren, zeker bij De Man, een niet te onderschatten rol.

De breuk van De Man zelf met het marxisme — het duidelijkst verwoord in zijn hoofdwerk, *Zur Psychologie des Sozialismus* (1926) — is zo doordrenkt van de idee van een autoritair en nationaal socialisme, dat hij in de jaren dertig een briefwisseling aangaat met Mussolini. Verbloemt De Man daarbij geenszins zijn bewondering voor de ideeën van de *Duce*, deze op zijn beurt is verguld met het inmiddels in het Frans vertaalde hoofdwerk van De Man. De Mans houding tijdens de Tweede Wereldoorlog blijkt beheerst door de wens in België een ethisch-socialistische ordening te creëren. Al benadrukt Rosseel dat De Man qua intentie geen echte collaborateur mag heten, diens gedrag blijkt toch zo suspect dat hij naderhand, bij verstek, tot celstraf veroordeeld wordt.

De kracht van Rosseels studie is, dunkt me, vooral gelegen in de analyse van het ethisch socialisme als project in het algemeen en van de De Manse ideologie in het bijzonder. Veel minder sterk komen me de delen voor gewijd aan de naoorlogse actuele verhoudingen in België. Dit heeft vooral te maken met een zeker onvermogen greep te krijgen op een weerbarstige westerse en vooral Vlaamse werkelijkheid, gekenmerkt door een kluwen van politiek-ideologische stromingen en erop onduidelijke wijze mee verbonden denkers en filosofen. Het blijkt buitengewoon lastig ecologische, christen-democratische, hedendaagse sociaal-democratische of zelfs 'volks-nationalistische' stromingen te vangen binnen de encadrering van een vooroorlogs ethisch socialisme.

Deze constatering geldt evenzeer recente stromingen als het communitarisme, markt-socialisme of solidarisme. Ze bevatten, hoe verschillend onderling ook, inderdaad kenmerken van De Mans ethisch socialisme, zoals de afkeer van een permissieve atomistische maatschappij, een bewondering voor arbeidsethos, patriotisme, traditionele economische verhoudingen en een nostalgisch terugverlangen naar traditionele waarden en autoriteit. Tegelijkertijd is de variatie in denkbeelden enorm, kan van een coherent wereldbeeld nauwelijks of niet gesproken worden en moet men dus van goeden huize komen om op deze kluwen van ideeën en stromingen het etiket van 'ethisch socialisme' te plakken. Ook de zeer uitgebreide analyses van Vlaamse denkers als Mark Elchardus, Leo Apostel, Koen Raes of Jaap Kruithof maken vooral duidelijk, dat de door Rosseel aan het huidige tijdsgewricht toegeschreven 'sterke en onmiskenbare revival van een zelfde ethische socialisme [als aan het begin van de eeuw]' (9) deels incorrect, deels sterk overdreven blijkt.

Henny Buiting

A. van den Brande, *Sociologie van een halve eeuw Belgische politiek. Een selectie van artikels van prof. dr. August van den Brande, hem aangeboden ter gelegenheid van zijn emeritaatsverviëring als gewoon hoogleraar aan de Universiteit Gent* (Leuven, Apeldoorn: Garant, 1997, 202 blz., f45,50, ISBN 90 5350 568 7).

Deze bundel werd aan August van den Brande bij zijn emeritaat aangeboden door de faculteit politieke en sociale wetenschappen van de Universiteit Gent. Decaan H. Gaus leert ons dat daarin werden opgenomen, 'op uitdrukkelijk verzoek van de auteur, niet zijn belangrijkste artikels, maar een aantal Nederlandstalige teksten die een *samenhangend overzicht* willen bie-

den van zijn werk over de Belgische politiek en zo tevens een beeld van de naoorlogse ontwikkeling hiervan, gezien door een sociologische bril'.

Wat de historici het meest zal interesseren, is dat beeld van de naoorlogse ontwikkeling van de Belgische politiek. Maar dat beeld is onduidelijk en niet samenhangend. Vier artikelen over deelperioden zijn ongewijzigd afgedrukt, waarbij de hoofdbrok, over de periode 1950-1978, bijna twintig jaar oud is en al geen hoogvlieger was toen hij verscheen in *Twintig eeuwen Vlaanderen*, deel VI.

Het inleidende artikel 'Modellen van machtsverwerving en machtsuitoefening' en de toepassing van die sociologische modellen in de andere bijdragen, zijn voor mij, simpele historicus, heel moeilijk verstaanbaar.

Lode Wils

P. Koedijk, J. Linssen, D. Engelen, ed., *Verspieters voor het vaderland. Nederlandse spionage voor, tijdens en na de Koude Oorlog* (Den Haag: Sdu uitgevers, 1996, 153 blz., f29,90, ISBN 90 12 083818).

De tijdsaanduiding 'voor, tijdens en na de Koude Oorlog' is nogal omslachtig in een ondertitel. De bundel is samengesteld uit bijdragen aan een congres dat in november 1996 georganiseerd werd door de Stichting inlichtingenstudies Nederland. De in 1991 opgerichte stichting richt zich op de stimulering van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs betreffende overheids- en particuliere inlichtingen- en veiligheidsdiensten. De Nederlandse achterstand op dit gebied in vergelijking met de Angelsaksische landen verdwijnt geleidelijk.

Inlichtingenwerk en spionage zijn volgens redacteur D. Engelen in de inleiding (7-9) altijd een 'fact of life' geweest. 'Te laten zien, dat ook Nederland zich op dit terrein niet afzijdig heeft gehouden, was de bedoeling van dit tweede SISN/NISA-congres en van deze bundel'. Dat Engelen zelf oud-BVD-medewerker is (hetgeen uit zijn dissertatie blijkt), vermeldt de bundel niet.

Twee van de vier artikelen behandelen de controversiële, in 1994 opgeheven Inlichtingendienst buitenland. De beide auteurs geven in hun eerste noot aan dat hun stukken mede gebaseerd zijn op gesprekken met 'diverse bronnen' en 'betrokkenen' in binnen- en buitenland. Belangrijke informatie in de artikelen heeft zodoende geen bronvermelding. De auteurs laten helaas na om deze werkwijze toe te lichten.

Het eerste van deze twee artikelen, 'Hookers and sportscars? De theorie van het inlichtingenwerk' (11-35) van C. Wiebes, behandelt de theorie van de *intelligence cycle*, de ideaaltypische werkwijze van een inlichtingendienst. Deze theorie wordt toegepast op de Nederlandse Inlichtingendienst buitenland. Wiebes schetst een slecht functionerende inlichtingendienst, die niet onder openbare controle stond. Wiebes neemt stelling als hij besluit met een oproep tot meer openheid bij de inlichtingendiensten, waardoor het maatschappelijk draagvlak zou toenemen en ze beter zouden functioneren. Hij betreurt de opheffing van de dienst. De auteur overweegt overigens niet de mogelijkheid dat de werkzaamheden van de Inlichtingendienst buitenland onder een andere naam nog steeds zouden kunnen plaatsvinden.

B. G. J. de Graaff richt zich in 'De Inlichtingendienst buitenland: een overheidsorganisatie als alle andere?' (85-103) op de geschiedenis van de dienst vanaf 1946. De Graaff ziet de Inlichtingendienst buitenland eveneens als een slecht functionerende en weinig democratisch gecontroleerde instantie.

Het grootste artikel, 'De Albrechtgroep: een fenomeen ontleed' door J. W. M. Linssen (37-